
SZIMPOZION

Aleksandar Đurđev

TANÁCSKOZÁS A TÁRSADALMI-POLITIKAI KÖZÖSSÉGEK ALKOTMÁNYOS KONCEPCIÓJÁNAK MEGVALÓSULÁSÁRÓL

A DNSZSZ Szövetségi Választmányának a szocialista öngazgatás politikai rendszerének fejlesztésével foglalkozó szekciója 1985. március 21-én Jovan Dejanović elnökletével megtartott ülésén megvitatta az egyik munkacsoportnak, a társadalmi rendszerrel foglalkozó Szövetségi Társadalmi Tanácsnak *A társadalmi-politikai közösségek alkotmányos koncepciójának megvalósulása* című, a szocialista öngazgatás politikai rendszerének működését vizsgáló kritikai elemzését. Az előkészített anyag és dr. Đorđe Cacanak, a munkacsoport tagjának a vitaindítója alapján megvitatták és bírálóan értékelték a társadalmi-politikai közösségek alkotmányos koncepciójának megvalósulása címmel összefoglalt koncepciót és kiértékelt álláspontokat.

A résztvevők síkraszálltak a társadalmi-politikai közösségek alkotmányos koncepciója megvalósulási folyamatának és nyitott jellegének tényszerűbb és átfogóbb értékelése mellett. Hatékonyabb intézkedéseket követeltek és hangsúlyozták a társadalmi tudat szervezett tényezői aktivitásának fontosságát a községek, városi közösségek, köztársaságok, autonóm tartományok és a szövetség alkotmányos helyzetének következetes megvalósítása során.

De nem csak a társadalmi-politikai közösségeknek a jugoszláv alkotmányos rendszerben betöltött szerepe és helye képezte vita tárgyát, hanem egész sor olyan kérdés is, amely kapcsolatban áll a társadalmi-politikai közösségek szerepkörének megoszlásával és annak megvalósulásával, egymás közötti viszonyaival, valamint a szerveik és szervezeteik működéséhez szükséges feltételekkel, eszközökkel és módszerekkel.

A vita során egész sor olyan kérdésre mutattak rá, amellyel az elemzés nem foglalkozik kellőképpen:

— a nemzeti és osztályjelleg kapcsolata az öngazgatáson alapuló szocialista egység tartozás és a föderáció alkotmányos szerepének megvalósulása során;

— a jövedelem mint társadalmi kategória, elidegenülésének formái, az öngazgatás részleges megvalósulása a társult munka anyagi alapjá-

nak erősítési feltételét képező társadalmi-gazdasági viszonyok és társadalmi tulajdon átfogó rendszerében;

— a közösségi és öngazgatási vonatkozások megerősödése az adminisztratív jelleg ellenében a társadalmi viszonyok szabályozásában;

— a társadalmi-politikai szervezetek helye és szerepe az alkotmányos rendszer megvalósulásában;

— a policentrikus etatizmus térhódítása és a föderális rendszerre gyakorolt hatása;

— a káderpolitika hatása a társadalmi-politikai közösségek küldött-testületeiben megvalósuló együvé tartozásra;

— a társadalmi-politikai közösségek küldött-testületeiben működő tanácsok összetétele, szerkezete és hatásköre stb.

A vita során megállapították, hogy a beterjesztett anyag terjedelmét, tartalmát és értékelését tekintve sajátos szintézise a már meglévő elemzéseknek és átfogó jellege ellenére túl általános képet ad a jugoszláv alkotmányos rendszer megvalósulásáról a társadalmi-politikai közösségek helye és szerepe szempontjából. Az anyag legfőbb értékét az képezi, hogy viszonylag pontosan és nyíltan meghatározza a társadalmi-politikai közösségek helyének és szerepének valamint alkotmányos és jogi meghatározásának diagnózisát.

Azt is megállapították, hogy az anyag nem javasol megfelelő intézkedéseket, megoldásokat és tevékenységi formákat a társadalmi-politikai közösségek fejlődésében kialakult kedvezőtlen helyzet felülvizsgálására és megváltoztatására.

A vita során megállapították, hogy még mindig nincs egy elméletileg kellőképpen kidolgozott eszmei-politikai platform és alkotmányjogi gyakorlat a társadalmi-politikai közösségek fogalmát illetően. A társadalmi-politikai közösségek fogalmának létrejötte és az ország alkotmányos rendszerébe való beiktatása része volt a társadalmi élet minden területére kiterjedő állami beavatkozás öngazgatási átalakítását és leépítését szolgáló koncepciónak. Ki kell vizsgálni annak okait, amire az anyag nem ad választ, hogy a politika társadalmisítási eszközöként funkcionáló társadalmi-politikai közösségek eszméje miért vált az államiság megerősödésének eszközévé. Azt a kérdést is meg kell válaszolni, hogy az egyes társadalmi közösségek keretében miért maradt fenn és fejlődött jobban az állami tényező mint az öngazgatási komponens.

A társadalmi-politikai közösségek alkotmányos koncepciója, mint a társadalom öngazgatáson alapuló integrációjának formája és kerete nem teljesedett ki a gyakorlatban kellőképpen — állapították meg a résztvevők. Társadalmi-politikai közösségeink általános jellemzője, hogy következetlenül és hiányosan váltják valóra az alkotmányos elgondolásokat. A társadalmi-politikai közösségek egyes csoportjai között eltérés mutatkozik az alkotmányos helyzet kialakításában. Amíg a szélesebb társadalmi-politikai közösségek fejlődnek és erősödnek — különösen az állami beavatkozás területén —, addig az öngazgatás hordozóinak számító községek fejlődése elakad. A társadalmi-politikai közös-

ségek két alkotmányos vonatkozása, az állami és az öngazgatási jelleg közül az előző az utóbbinak a kárára fejlődik. Öngazgatási jellegük helyett az állami vonatkozás erősödik mind a társadalmi eszközök felhasználásának, mind az általános társadalmi viszonyok rendezésének területén. A társadalmi-politikai közösségek fejlődésében ezek a törekvések az alapvető termelési viszonyok etatizmusához, a gazdasági és fejlesztési politikai adminisztratív irányításához, a társadalmi tőke területi széttagolódásához, a küldöttrendszeri döntéshozatal háttérbe szorulásához és a bővített újratermelés eszközeinek a bürokrata és technokrata felosztásához vezetnek.

A községek, köztársaságok, a tartományok és a föderáció állami jellegének megerősödésével és az ország alkotmányos rendjének megfelelő öngazgatási integráció és társadalmi összetartozás háttérbe szorulásával a társadalmi-politikai közösségek együttműködésének egy nem mindenben hatékony rendszere jött létre, amely legfőbb oka az eredménytelenségnek és a hiányos kapcsolatteremtésnek.

Úgy ítélték meg, hogy a társadalmi-politikai közösségek vázlattervező jól van kialakítva, de számos vonatkozásban hiányos és a gyakorlatban nem vált be. Legjobb példa erre, hogy a társadalmi-politikai közösségek fejlődési üteme ellentétben áll az eszmei-politikai célkitűzésekkel. Ez a fejlődés parciális jellegűvé tette a szocialista öngazgatáson alapuló társadalom egészét. Az anyagot ki kell egészíteni a szeparatizmus, az elzárkózás, a szűkebb és csoporttulajdonosi érdekek által meghatározott területi elidegenülés káros következményeinek értékelésével. Az anyag nem javasol megfelelő intézkedéseket az adott helyzet túlhaladására, ami a legfőbb oka, hogy nem jött létre egységes jugoszláv gazdasági és társadalmi szféra, egységes piac, szocialista öngazgatáson alapuló átfogó termelési rendszer, a munkásosztály és az összes dolgozó hatalmi egysége.

A felszólalók kimondták, hogy a termelési viszonyok és a gazdaság még mindig a politikai központok és a társadalmi-politikai közösségek állami struktúráinak az erős hatása alatt vannak, amelyek szűkkörű érdekeikből kiindulva fékezőleg hatnak arra, hogy szövetségi rendszerünk a szabadon társított munka öngazgatási közösségévé váljon. Eppen ezért a társadalmi-politikai közösségek helyzetében és az egymás közötti kapcsolataiban kialakult kedvezőtlen gyakorlatot szervezett tevékenységgel kell túlhaladni.

A jelenlegi gyakorlat megváltoztatása, a köztársasági és tartományi etatizmus hatalomfosztása nem nyilvánulhat meg a szövetségi állam erősödésében, hanem a túl fejlett állami funkcióknak a minden téren és minden társadalmi-politikai közösségben való leépítésében.

Amellett, hogy egyhangúan síkraszálltak a szervezett szubjektív erők, a társadalmi-politikai közösségek szervei és valamennyi öngazgatási tényező magatartásának a megváltoztatásáért, a társadalmi-politikai közösségek alkotmányos koncepciójának a következetes megvalósítása terén *kezdeményezték a meglévő alkotmányos rendelkezések kiegészíté-*

sét, hogy azok ösztönzőleg hassanak az említett magatartásforma megváltoztatására.

Az alkotmányos megoldások és a társadalmi-politikai közösségek gyakorlati helyzete közötti ellentmondások ösztönöznek leginkább a társadalmi-politikai szervezeteknek az alkotmány valóra váltásával kapcsolatos magatartásának gyökeres megváltoztatására. Az a vélemény alakult ki, hogy a társadalmi-politikai szervezeteknek mielőbb konkrétan értékelni kell, hogy miért nem váltották valóra az alkotmányt és mind a küldött-testületek útján, mind a saját tagságuk magatartásában végbemenő változások által hozzá kell járulniuk ennek a gyakorlatnak a megváltoztatásához. Ilyen körülmények között pontosabban körül lehet, sőt szükséges határolni egyes alkotmányos rendelkezéseket, egészében kell felülvizsgálni a törvényhozást, hogy a jogi szabályozókat összhangba lehessen hozni az ésszerűbb és elfogadhatóbb megoldások iránti igénnyel.

A társadalmi-politikai közösségek fejlődésében döntő szerepet játszó társadalmi-politikai szervezetek összetevékenysége nem épül be kellőképpen a küldött-rendszerű döntéshozatalba. Az alkotmányos irányvétel és a társadalmi-politikai szervezetek tényleges tevékenysége közötti eltérés deformációkhoz vezet a társadalmi-politikai rendszer fejlődésében és működésében, lelassítja a társadalmi-politikai közösségek alkotmányos koncepciójának megvalósulását.

Általános vélemény, hogy a társadalmi-politikai szervezetek tevékenységüket többnyire a hatalmi apparátussal karöltve fejtik ki, s nem kapcsolódnak be kellőképpen a saját szabályzatukból eredő feladatok megvalósításába sem öngazgatási szinten, sem a küldöttrendszeren alapuló döntéshozatal által.

A társadalmi-politikai szervezetek az állami beavatkozás és az adminisztratív intézkedések védelmezőiként inkább gyengítik, mint fejlesztik az öngazgatási társulásokként funkcionáló társadalmi-politikai közösségek legfontosabb jellemzőit.

Az is elhangzott, hogy a társadalmi-politikai szervezetek nem fejthetnek ki hatékony tevékenységet, ha nincs kellőképpen megszervezve a társadalmi-politikai rendszer, a társadalmi-politikai közösségeket pedig nem tartja össze a horizontális és vertikális kapcsolatteremtés sűrű hálója.

A társadalmi-politikai szervezetek nem fordítanak kellő figyelmet arra, hogy a társadalmi-politikai közösségek szocialista és öngazgatási alapon fejlődjenek, nem járulnak hozzá kellőképpen a kialakított politika megvalósításához és nem helyezkednek szembe elég hatékonyan a társadalom negatív jelenségeivel.

Javasolták, hogy pontosabban körül kell határolni a küldött-testületi rendszernek a társadalmi-politikai közösségekben betöltött helyét és szerepét. Rámutattak a küldöttek összetételében, tanácsaiban, hatáskörében és munkamódszereiben tapasztalható kedvezőtlen jelenségekre, és hogy munkájukból hiányzanak az osztályjellegű tartalmak. A küldött-testü-

letek ahelyett, hogy az öngazgatási rendszer legjellemzőbb intézményeivé válnának, többnyire a formális döntéshozatal színhelyei. A küldött-testületekbe beválasztott küldöttek többnyire manipulációkra és formális véleménynyilvánításra alkalmas tömegként vannak jelen, nem pedig az öngazgatási alapon megszervezett dolgozók és a lakosság valódi érdekeinek meghatalmazott szószólóiként. A küldöttrendszernek nem a közvetítés a lényege, hanem a munkásosztály és az összes dolgozó választási érdekeinek kölcsönös összeegyeztetése és átvitele.

Mivel az öngazgatási és legfelsőbb hatalmi szervként funkcionáló küldött-testület alkotmányos helyzete nem realizálódott megfelelően, ezért nem valósult meg a társadalmi-politikai közösségek alkotmányos koncepciója sem. A küldött-testületek többnyire még mindig hatalmi, nem pedig öngazgatási szervek.

Javasolták a küldött-testületi tanácsok hatáskörének felülvizsgálását és az egyes tanácsok hatáskörének ismételt meghatározását. Ennek során külön figyelmet kell fordítani a JSZSZK Képviselőházára, hogy minél hatékonyabban realizálhassa törvényhozó szerepét.

Véleményként elhangzott, hogy a JSZSZK Képviselőházának összetétele nem tükrözi következetesen az öngazgatású társadalom szociális alapját. Nincsenek megfelelő tanácsai, amelyekben képviselve volnának az egységes jugoszláv gazdasági szféra dolgozói, lakossága és társult munkája. A JSZSZK Képviselőházának jelenlegi összetétele és munkamódszere nagy mértékben megnehezíti az öngazgatási közösségként funkcionáló föderáció működését.

Azt is javasolták, hogy felül kell vizsgálni a küldött-testületek tanácsainak döntéshozatalát, rámutatva a kétkamarás döntéshozatal lehetőségére.

A föderáció küldöttrendszerének továbbfejlesztését az öngazgatási és területi szervezeti formák megfelelőbb képviseletére, az osztály- és szociális szempontú képviseletre, a szabad társadalmi és politikai szervezkedésre és a megfelelő nemzeti összetételre kell alapozni.

A társadalmi-politikai közösségek küldött-testületeinek munkacsoportjai nem jutnak kellőképpen kifejezésre, s általuk a küldött-testületek nem válnak eléggé nyitottá az egész társadalom, különösen pedig a tudomány és a kreatív erők irányában.

Számos megjegyzés hangzott el a Szövetségi Tanács hatáskörét, összetételét és munkamódszerét illetően. Kimondták, hogy ez a Tanács a küldöttviszonyok kialakításának elhanyagolása miatt sem szervezetileg, sem formálisan nem képviseli megfelelően Jugoszlávia öngazgatáson alapuló társult munkáját. Éppen ezért javasolták az öngazgatási szervezetekből és közösségekből választott küldöttek létszámának növelését. A munkásosztálynak és érdekeinek mindenképpen jelen kell lennie az említett Tanács által a JSZSZK Képviselőházában. Ezeket a képviselőházi tanácsokat a munkásosztály és az összes dolgozó tanácsainak kell tekinteni, függetlenül attól, hogy milyen sajátos helyzetet töltenek be.

Mindemellett még arra is felhívták a figyelmet, hogy a köztársaságok és tartományok jelenlegi szövetségi tanácsaiban és egyéb tanácsaiban már kellőszámú küldöttel képviseli magát a társult munka; a legtöbb gondot az okozza, hogy nem alakultak ki megfelelő küldöttviszonyok az említett tanácsok öngazgatási szervezetei és közösségei között, nem pedig az, hogy még több küldöttet kellene beválasztani a társadalmi bázisból.

A föderáció alkotmányosan meghatározott szerepe a gyakorlatban nagyon egyoldalúan bontakozik ki. A föderáció jobbjára olyan szövetségi államként funkcionál, amelynek köztársaságai és tartományai kijelölt közös célokat valósítanak meg, s kevésbé válik nemzetaink és nemzetiségeink dolgozóinak és polgárainak szocialista öngazgatású demokratikus közösségévé. A föderáció három legfontosabb összetevője — a nemzetek és nemzetiségek, a társult munka és a lakosság — közül viszonylag a köztársaságok és a tartományok alkotmányjogi és gyakorlati helyzete a legrendezettebb többszörösen összetett szövetségi állammunkban. Mivel nem elég egységes a társult munka országos gazdasági szférája és a dolgozók, a lakosság befolyása sincs kellőképpen jelen, ezért a föderáció átalakulási folyamata nem gyorsulhat fel, nem válhat rövid időn belül a munkásosztályának, az összes nemzetnek és nemzetiségnek a társulásává.

A szövetség alkotmányos szerepe megvalósulásának az a legfontosabb feltétele, hogy funkciói terjedelmi, tartalmi és minőségi szempontból megvalósuljanak. Gondot ezen a téren az okoz, hogy nincsenek megfelelő eszközök a föderatív funkciók megvalósításához és még az adott alkotmányos lehetőségek kihasználása sem teljes. Össztársadalmi, tehát országos szinten éppen ezért nem valósulnak meg politikai elképzeléseink, törvénykezésünk, megállapodásaink és egyéb közérdekű ügyeink.

A megbeszélés résztvevői javasolták, hogy az anyagból maradjanak ki a kellőképpen nem értékelt megállapítások, és hogy megfelelőbben definiálják a JSZSZK alkotmányának a gyakorlatban ténylegesen meg nem valósult szakaszait.

Az egyetértés alapján létrejövő közös szövetségi érdekek megvalósulását akadályozó nehézségeket mielőbb ki kell küszöbölni. Az egyes országrészek anyagi és általános társadalmi fejlődésében tapasztalható eltérések objektíve lassítják a föderáció valamennyi tényezőjének egyetértésen alapuló közös érdekek hatékony megvalósulását. Viszont éppen ezek a különbségek tették szükségessé az egyetértés elvének kialakítását.

Kimondták, hogy meg kell akadályozni minden alkotmányos keretet meghaladó egyezkedést.

A köztársaságok és autonóm tartományok alkotmányos koncepciójának megvalósulása nem csak a nemzetek és nemzetiségek egyenjogúságának megvalósulásának fontos feltétele, hanem egész öngazgatáson alapuló szocialista alkotmányos rendszerünk kiteljesülésének is. Az ülésen megfelelő kiegészítésekkel elfogadták az előkészített anyagnak azokat az álláspontjait és értékeléseit, amelyek pontosabban meghatározzák

a köztársaságok és autonóm tartományok alkotmányos helyzetének megvalósulásában jelentkező közös jellemvonásokat és törekvéseket.

Az általános társadalombírálat célpontját képező köztársasági, tartományi és községi etatizmus trónfosztását nem a szövetségi etatizmus, hanem az öngazgatási alapszervezetek és közösségek öngazgatásának a megerősítésével lehet véghezvinni.

Hangsúlyozottan rámutattak annak a szükségességére, hogy átfogóbban fel kell dolgozni a Szerb SZK alkotmányos helyzetének a megvalósulását, mert ennek a sajátos jellegű és összetett állami és öngazgatási közösségnek a keretében olyan autonóm tartományok vannak, amelyek a föderáció alkotóelemei.

A Szerb SZK alkotmányrendelkezésének gyakorlati megvalósítása jelentős nehézségekbe ütközött, amelyek a Szerb SZK és a szocialista autonóm tartományok alkotmányos helyzetének megvalósulásában jutottak kifejezésre. A résztvevők véleménye szerint mielőbb túl kell haladni a jelenlegi helyzetet. Elemzésükben megállapították, hogy az autonóm tartományok a szövetségi alkotmánnyal összhangban egyszíntűnek, s ez nincs összhangban azzal az általános értékeléssel, hogy nem minden társadalmi-politikai közösség valósította meg alkotmányos helyzetét.

A vita során beigazolódott, hogy jelentős lemaradás tapasztalható az öngazgatás és általános társadalmi-politikai közösségként funkcionáló község alkotmányos helyzetének a megvalósulásában. A községi hálózat fejlődése során maga a község nem vált integrációs tényezővé és a munka felszabadításának előmozdítójává, a jövedelmen alapuló öngazgatási kapcsolatteremtés és szervezeti formák gyorsabb kialakítójává. A községek a gazdasági elzárkózás, önelégültség és az etatizmus megerősödésének a színhelyévé váltak, ugyanakkor a különböző funkciók köztársasági és tartományi koncentrációja lehetetlenné tette a községek alkotmányos helyzetének kiteljesedését és az öngazgatás széles körű társadalmi érvényesülését.

Megállapítást nyert, hogy a külön társadalmi-politikai közösségként kezelt városi község és a község szerepköre nincs részletesen kidolgozva. Kimaradt az elemzésből a községek közötti regionális közösségek munkaterületeinek az áttekintése is, különösen azokban a köztársaságokban, amelyekben azok társadalmi-politikai közösségként funkcionálnak.